
Speerdragers, futen die nauwelijks meer kunnen vliegen, of die slechts op één meer voorkomen, of uit streken waar u niet zou willen wezen, grijskoppen en oude bekenden.

Jan K. Nijhof

Futen van heinde en verre en van vlakbij

Futen komen over de hele wereld voor behalve in het Zuid-poolgebied. In gematigde streken zijn ze het best vertegenwoordigd, het grootste aantal soorten komt voor in de Nieuwe Wereld. Ze broeden vrijwel altijd in zoetwatergebieden en komen alleen 's winters ook wel op zee voor, soms in grote aantallen. Een aantal futensoorten broedt in kolonies en die liggen dan bij voorkeur in de buurt van broedkolonies van meeuwen of sterns. Dit leidt waarschijnlijk tot groter broedsucces doordat die als vliegende bewakingsdienst fungeren. De prijs die de futen betalen is een enkel ei of jong. Sommige soorten hebben voordeel door menselijke activiteiten: het warmer wordende klimaat, viskwekerijen als voedselbron en door mensen gemaakte plas- sen. Alle soorten hebben last van de mens: het verdwijnen van natte gebieden, waterrecreatie, vervuiling, verdrinking in netten (bijvoorbeeld op het IJsselmeer), voedselconcurrentie en predatie van jongen door uitgezette roofvissen. De oudst bekende fuut was een Dodaarsje van dertien jaar. Hieronder worden de verschillende soorten kort besproken.

Zwanenhalsfuten

De plaats van onze Fuut als viseter wordt in Amerika ingenomen door de twee soorten van

het geslacht *Aechmophorus* (speerdrager). Er is nog een overeenkomst: ook op deze vogels werd vroeger veel gejaagd voor de verenhandel. Beide soorten broeden door elkaar in kolonies van soms wel duizenden nesten. Ook zij hebben uitgebreide baltsrituelen waaronder de zogenaamde renceremonie. Hierbij staat het paar recht op tegen over elkaar met alleen de poten watertrappend in het water. Op die manier, rechtop, rennen ze gracieus met een flinke vaart naast elkaar wel 20, 30 m. ver, voor ze weer in het water terugzinken. Bekend van de televisie! Merkwaardigerwijs leggen soms meerdere vrouwtjes hun eieren in hetzelfde nest. Op de overwinteringsplaatsen, vaak aan zee, verzamelen zich grote groepen wat ze kwetsbaar maakt voor olievervuiling. Er worden sinds kort twee soorten onderscheiden, de Zwanenhalsfuut en Clark's fuut. Ze komen beide in het Westen van Amerika voor, van Zuid-Canada tot in Mexico en ook nog in dezelfde biotopen. Ondanks dat worden er weinig bastaarden waargenomen, het moeten dus wel aparte soorten zijn.

Rollandia's

Futen van het geslacht *Rollandia* zult u hier ook niet tegenkomen. De Titicaca-fuut leeft vrijwel uitsluitend op het Titicaca-meer

(3800m hoog) op de grens van Bolivia en Peru. Hij eet uitsluitend vis die hij duikend vangt. Deze fuut kan helemaal niet meer vliegen. Dit geslacht kent nog een tweede soort, de Witwangfuut die voorkomt van Peru tot Vuurland en op de Falkland-eilanden. In het zuiden van zijn verspreidingsgebied broedt hij ook wel in fjorden dus aan zout water wat voor een fuut vrij uitzonderlijk is. Hij duikt niet zo vaak maar vangt zijn prooi met zijn kop onder water aan de oppervlakte zwemmend. Het is een beetje een sloompie.

Grijskoppen

We blijven nog even in verre streken met het genus *Polioccephalus* (grijskop) dat afkomstig is van "down under" en eveneens uit twee soorten bestaat. Op het eerste gezicht zijn het dodaarsjes. Ze maken bij de balts wat minder toestanden. De Nieuwzeelandse fuut, komt alleen op het Noorder-eiland van Nieuw-Zeeland voor met niet meer dan 1500 individuen. De Grijskopfuut leeft in Australië, er zijn sinds 1975 ook enkele broedgevallen op het Zuider-eiland van Nieuw-Zeeland. Hun broedtijd kan van jaar tot jaar op een wat ander tijdstip vallen, ze beginnen namelijk nadat de regens gevallen zijn. Ze nestelen in kolonies van honderden paren.

Dikbekfuten

Met het futengeslacht *Podilymbus* (betekent niks) komen we al iets dichterbij huis. De Dikbekfuut komt wel eens in West-Europa terecht en dus staat hij in uw vogelgids. Zijn normale verspreidingsgebied loopt van Zuid-Canada tot Vuurland, inclusief West-Indië. Hij doet zijn naam eer aan want hij heeft een soort kippensnavel waarmee hij ook harde prooien kan verwerken. Hij had een soort grote broer, de Atitlánfuut, die sterk op hem leek maar anderhalf keer zo groot was, ca. 50 cm. Hij leefde alleen maar op het Atitlánmeer in Guatemala en werd pas in 1929 ontdekt. Hij had gereduceerde vleugels en vloog praktisch nooit. Hij is waarschijnlijk nooit talrijk geweest (maximaal 400 exemplaren) maar ondanks een geweldige reddingsactie waar de duvel en zijn oude moeder op natuurbeschermingssterrein met money, man en macht bij betrokken was, waren er in 1984 nog slechts 55 vogels. In 1987 verklaarde men de soort uitgestorven.....

Dodaarzen

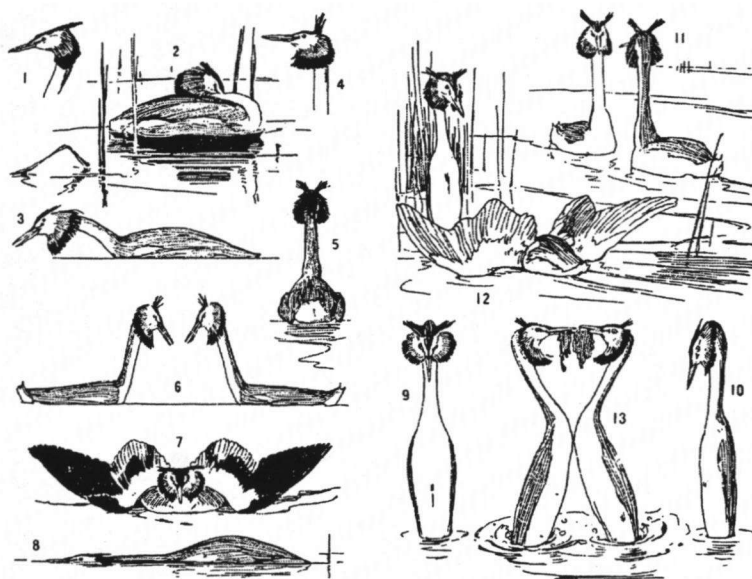
Dodaarzen, *Tachybaptus* (snelduiker) zijn de kleinste futen en zelfs de kleinst bekende duikvogeltjes met een gewicht van zo'n 120g. Ze leven van waterinsekten, maar ook van andere waterdieren, o.a. visjes. Ze slikken minder veren in dan de echte viseters onder de futen. Op een enkele soort na zijn het echte zwervers die mede daardoor snel nieuwe gebieden koloniseren. U zou de gewone Dodaars die voorkomt in grote delen van Eurazië en Afrika en dus ook bij ons, kunnen kennen al zie je ze zelden lang boven water. In de broedtijd zijn ze behoorlijk luidruchtig, hun gehinnik is goed herkenbaar en doordringend. Tijdens de balts zwemen ze trillend van opwinding

met opgestoken veren, in het water pikkend en met de voeten water spattend, op hun uitverkorene af en als ze dan als partner geaccepteerd worden geven ze in duet hinnikend blijk van hun vreugde. Hun naam betekent heus dot of pluk of pluus aan de aars en die hebben ze ook. Op Madagaskar komen naast de gewone Dodaars twee endemische (alleen daar voorkomende) soorten voor. Een ervan is verspreid over het hele eiland en zijn aantallen lopen al dertig jaar terug. Maar er is te weinig bekend om zeker te weten hoe het er mee staat. De andere leefde alleen op het Alaotra-meer. In 1980 waren er nog twintig paar. Door bejaging, achteruitgang van zijn biotoop en voedselcon-

currentie en hybridisatie met de gewone Dodaars is hij nu waarschijnlijk geheel uitgestorven. Dan is er nog de Australische dodaars uit Indonesië en Australië en recent ook uit Nieuw-Zeeland en de Amerikaanse dodaars die voorkomt van Texas tot Vuurland. Dit grijze vogeltje wijkt nogal af van de andere soorten zodat sommigen hem een eigen geslacht toekennen.

Echte futen

We zijn nu toe aan het grootste geslacht, *Podiceps*, waar acht soorten toe worden gerekend, waaronder een aantal ons bekende. Bij die oude bekenden hoort niet de Grote fuut, dat is inderdaad de grootste fuut met zijn 66-77 cm en een gewicht

De waarnemingen van het paringsspel der futen door J. Huxley vormen pionierswerk in de studie van de dierlijke rituelen. Deze afbeeldingen laten zien welke typische houdingen, versterkt door het opzetten en neerleggen van verenstructuren, de verschijning van de partner veranderen.

1,2: rustfasen; 3: zoekhouding; 4,5,6,11: schudbeweging; 7: 'kattenhouding' (kan door beide geslachten worden aangenomen), kop als optisch centrum; 8: passieve paringshouding; 9,10,12: de mannelijke partner verschijnt in 'spookhouding' (in 12 neemt de vrouwelijke vogel de 'kattenhouding' aan); 13, de 'pinguïndans': opduiken, oprichten en aanraken van de partner, waarbij waterplanten met de snavel worden gepresenteerd. De houding in 13 duurt enige seconden. (Naar J. Huxley, 1914.)

van 1500g. Deze viseter komt voor in grote delen van Zuid-Amerika. De Roodhalsfuut is u mogelijk wel bekend, hij komt in ieder geval in uw vogelgids voor. Hij broedt in het noorden van Eurazië en het noordwesten van Noord-Amerika tot in Alaska en overwintert zuidelijker aan de kust. Ondanks zijn grootte (tot 50 cm) en zijn stevige snavel eet hij in Europa toch meer insecten dan vis. In de winter komen er grote aantallen voor op het IJsselmeer, waar ze dan weer vrijwel uitsluitend van spiering leven. De gewone Fuut die u zonder enige twijfel kent, komt voor in de gematigde delen van Eurazië, in Australië en Nieuw-Zeeland en in enige gebieden van Afrika. Het eet vissen tot 22 cm lang, 50-200g per dag. 's Winters vertoeven er meer dan 20.000 op het IJsselmeer. Zijn broedareaal schuift steeds meer naar het noorden op. Ook komen er steeds meer "stadsfuten" en broeden ze meer en meer in kolonies. De balts is uiteraard als gewoonlijk bij futen flink bewerkelijk, waarbij bij elk stukje van de ceremonie een bepaalde stand van de snavel en vooral van de kopversiering hoort. De Kuifduiker staat ook in uw gids. Hij komt voor in de gematigde delen van het Noordoostelijk Halfrond. Zijn balts is zeker zo dramatisch en ingewikkeld als die van andere futen. Bij de zogenaamde pinguïndans bijvoorbeeld leggen ze de sierveren plat langs de kop en komen dan recht op uit het water met kop en nek naar beneden gebogen waarbij ze een bepaalde roep laten horen. Het zijn trekvogels, ze overwinteren op kustwateren, dus worden het nogal eens olie-slachtoffers. Onder water zijn ze zeer snel en wendbaar waardoor ze flinke vissen kunnen vangen. Toch bestaat hun voedsel voor ongeveer de

helft uit andere dieren dan vissen.

De Geoorde fuut komt ook, zij het schaars, in ons land voor. Het is wereldwijd waarschijnlijk de meest talrijke fuut. Zijn verspreidingsgebied is Noord-Eurazië, het westen van Noord-Amerika en enkele gebieden in Afrika. Hij eet voornamelijk insecten en zoekt zijn voedsel aan het wateroppervlak maar hij duikt ook wel. Het is een trekvogel die op zout water, al dan niet zee, overwintert, soms met honderdduizenden exemplaren bij elkaar. Een nauwe verwant was de Columbiaanse fuut die ook veel op hem lijkt. Die leefde in de jaren '40 nog in grote aantallen op een paar meren in Columbia boven de 3000 m. In 1977 werd hij voor het laatst gezien. Hij is uitgestorven nog voor hij behoorlijk bestudeerd is. Zijn uitsterven is zonder twijfel aan de mens te wijten. Vanaf Columbia tot en met Vuurland leeft de Zilverfuut die voornamelijk insecten eet en een nogal onhandig duiker is. Hij broedt in kolonies met soms meerdere nesten vlak bij elkaar op hetzelfde stuk drijvende planten. Tot slot volgen er nog twee vreemde vogels. Als eerste de Puna-fuut die alleen maar voorkomt in het Juninmeer in Peru op meer dan 4000m hoogte. Het is ook weer een koloniebroeder. Hij heeft gereduceerde vleugels en vliegt eigenlijk nooit. Hij eet in hoofdzaak kleine vissen die hij vangt door te duiken, ze jagen soms gezamenlijk zoals aalscholvers. Ook deze vogel, het zal u niet verbazen, is op weg naar de uitgang. In de zestiger jaren waren er nog verscheidene duizenden, in de jaren negentig nog zo'n honderd en sindsdien zit hij nog steeds op de glijbaan. De oorzaak, dat had u nooit geraden, zijn menselijke activiteiten. Als laatste de Patagonische fuut, *P.*

gallardoi, die op kleine meren in Zuidwest-Argentinië leeft in een ongelooflijk onvriendelijk klimaat. Hij werd pas in 1974 ontdekt. Op de toen bekende broedplaatsen ging het alles behalve goed met hem. In 1984 werd pas hun voornaamste broedplaats ontdekt, gelukkig heel erg onbereikbaar en ontoegankelijk. In 1986 werd hun aantal op meer dan 5000 geschat wat betekent dat zijn voortbestaan op het moment niet bedreigd is. Men neemt aan dat deze futen behoorlijk oud worden als compensatie van hun, ook normaal, uiterst gering broedsucces. In ieder geval kunnen we met deze soort dit futenverhaal positief beëindigen.

Toevoeging redactie:

In de Korhaan worden tot nu toe geen hoofdletters gebruikt voor vogelnamen, behalve bijvoorbeeld: Turkse tortel en Canadese gans. Naast dit gebruik van hoofdletters wat taalkundig juist is, zijn ze in dit artikel wel gebruikt voor de overige vogelnamen t.b.v. de leesbaarheid. Jan geeft hier zelf enkele voorbeelden:

Bij Zwanenhalsfuten: de

Clark's fuut die is genoemd naar mijnheer Clark en volgens de taalregels is het dan als hierboven: twee woorden, hoofdletter, apostrof voor de bezitters-s. (Als de naam op een s eindigt, volgt er alleen een apostrof)

Bij Rollandia's figureert de

Titicacafuut. Die heet naar het Titicacameer, dat is een aardrijkskundige naam en in samenstellingen daarvan blijft de hoofdletter gehandhaafd. Een koppeltken tussen Titicaca en fuut of meer mag als je vindt dat het anders onduidelijk is, maar het hoeft niet.

Bij Dikbekfuten vinden we de Atitlánfuut, genoemd naar het Atitlánmeer. Hier geldt hetzelfde als bij Titicaca. Als het desbetreffende land een accent ge-

bruikt komt het ook in de vogelnaam.

Bij Echte futen hebben we Grote fuut met een hoofdletter

laten staan wat niet klopt met de taalkundige - en de Korhaanregels. Juist in die zin is het goed te zien hoe onduidelijk het wordt als je 'grote fuut' schrijft.